

**TRANSPORT VOSITALARINING TEXNIK HOLATI EKSPERTIZASI
XUSUSIYATLARI**

*O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Akademiyasi Kriminalistik ekspertizalari kafedrasida
boshlig'i o'rinbosari y.f.b.f.d. (phd) dotsent kapitan*

Sobirov Furqat Bahromboy o'g'li

Zokirjonov Dostonbek Mohidjon o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar Vazirligi
Akademiyasi kunduzgi ta'lim 3-bosqich 329- guruh kursanti*

Annotatsiya: ushbu maqolada transport vositalarining texnik holatini nazoratini amalga oshirish, texnik holat ekspertizasi bardavom rivojlanishining ro'li, ishonchli ma'lumotlar taqdim etish va rasmiylashtirishda zamonaviy texnologiyalar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: texnik nazorat, ishonchli ma'lumotlar, yo'l transport hodisasi profilaktikasi, texnik holatning o'zgaruvchanligi, texnik qulaylik.

Аннотация: В статье представлены сведения о современных технологиях мониторинга технического состояния транспортных средств, роли непрерывного развития экспертизы технического состояния, предоставления и формализации достоверной информации.

Ключевые слова: технический контроль, достоверные данные, профилактика дорожно-транспортных происшествий, изменчивость технического состояния, техническое удобство.

Annotation: This article provides information about modern technologies for monitoring the technical condition of vehicles, the role of the continuous development of technical condition expertise, and the provision and formalization of reliable information.

Key words: technical control, reliable data, road traffic accident prevention, variability of technical condition, technical convenience.

Kirish**Transport vositalarining texnik holati ekspertizasining xususiyatlari**

Transport vositalarining texnik holati ekspertizasi — bu transport vositalarining xavfsiz va samarali ishlashini ta'minlash hamda yo'l transport hodisasi sodir bo'lgan vaziyatda ularning ushbu hodisa sodir bo'lishiga olib kelgan sabab va shart-sharoitlar shuningdek, uning oldini olish imkoniyati mavjud yoki mavjud emasligi, transport vositasining ishlash muddatini, texnik xolatini o'rganishga hamda xavfsizligini baholashga qaratilgan faoliyatdir.

Transport vositasining texnik holati ko'rsatkichlari texnik xizmat ko'rsatish jarayonida muhim o'rin tutadi transport vositasi sozligini nazorat qilish, kerakli sozlash, ta'mirlash ishlari hajmini, texnik resurs yoki navbatdagi texnik xizmat ko'rsatishgacha bo'lgan buzilishlarsiz ishlash davomiyligini aniqlash imkonini beradi

Bu ko'rsatkichlar yangi transport vositasi ishlay boshlaganidan to texnik nosozlik sodir bo'lguncha o'zgaradi. Shuning uchun ham uning chegaraviy me'yorlarini ya'ni texnik soz holatdagi faoliyatini bilish va chegaraviy me'yorlar namoyon bo'ladigan bo'lsa, transport vositasining ekspluatatsiyasini to'xtatish zarur bo'ladi. Bundan tashqari, ma'lum bir muddatdan so'ng me'yorlarning o'zgarish dinamikasini ham bilish zarur, buning natijasida navbatdagi texnik xizmat ko'rsatish va hamroh joriy ta'mirlashgacha bo'lgan resursni aniqlash mumkin bo'ladi.

Avtotransport vositalarini tekshirish

Ish uchun foydalaniladigan transport vositalarining egalari ularni haydashdan oldin tekshirishlari zarurligi, bunday tekshiruvni kun ora va umumiy tekshiruvni esa har kuni amalga oshirib o'z xavsizliklariga e'tiborni kuchaytirishlari lozim.

Avtotransport vositalarini tekshirishning afzalliklari

Tekshiruvlar transport vositasining quyidagilarga ishonch hosil qilishiga yordam beradi:

- To'g'ri jihozlanganligi;
- Haydash, yo'l va ob-havo sharoitlariga to'g'ri sozlanganligi;
- Xavfsiz ishlash tartibi;
- Transport vositalari jihozlarining sozligi;
- Umumiy faollik muddatida tayyorligiga;

Sayohatdan oldin yoki uzoq faollik davrida mexanik nuqsonlar yoki kamchiliklarni aniqlash haydovchilarga yo'l transport hodisasi yoki yo'l chetida qolib ketishdek holatlardan yiroq bo'lishga yordam beradi. Avtotransport vositasi ularni o'z manziliga xavfsiz olib borishi kerakligini bilish hamda g'ildirak ortidagi stressni yengillashtirishga yordam beradi. Tekshiruvlar haydovchining diqqatini oldingi vazifaga qaratishga va boshqa texnik holatlarga chalg'imaslikka yordam beradi.

Tekshiruvlar va to'g'ri texnik nazorat, yo'lda bo'lgan har bir kishi uchun xavfni maksimal kamaytirishga yordam beradi. Boshqa haydovchilar sizning transport vositalaringiz yo'lga loyiq bo'lishiga ishonch hosil qilgan holda harakatlanadi.

Misol uchun, ular sizning tormoz chiroqlaringiz ishlayotganini kutishadi, shunda ular sizni quvib o'tishda qarshi tomonga yo'nalishingizni bilib olishlari mumkin bo'ladi. Velosipedchilar va piyodalar piyodalar o'tish joyida ko'rinib turishi va siz bilan ko'z aloqasini o'rnatishi uchun tozalagichlaringiz ishlashini kutishadi.

O'chirgichlar	O'chirish moslamalari ishlayotganini tasdiqlang va tozalagich pichoqlari old oynani tozalaydi.	O'chirish pichoqlarini ishlatganda chiziqlar yoki bo'shliqlarni ko'rsangiz, ularni almashtiring. Oktyabr oyida qishki tozalagich pichoqlariga o'ting.
Oqish tekshiruvi	Avtomobilingiz atrofida aylanib yurganingizda, ostidagi moy, sovutish suvi yoki yerdagi boshqa suyuqliklarni qidirib toping. Agar dalillarni ko'rsangiz, diqqat bilan qarang.	
Tananing shikastlanishi	Oldingi kuni sodir bo'lishi mumkin bo'lgan eshiklar va tirnalgan joylarni qidiring.	Bo'shashgan qalpoqlar yoki tanani tozalash, tosh chiplari borligiga e'tibor bering va darhol xabar bering.
Ko'rsatkichlar paneli o'lchagichlari va ogohlantirish chiroqlari	Hech qanday ogohlantirish chiroqlari miltillamaganligini tasdiqlang. Agar mavjud bo'lsa, darhol mexanikga murojaat qiling.	Agar mashinangizda o'lchagichlar bo'lsa (masalan, moy bosimi, sovutish suvi harorati) ularning normal diapazonda ekanligini tasdiqlang.
Isitgich / muzdan tushirish	Isitgich tizimi va oqim yo'nalishini boshqarish moslamalari yaxshi ishlayotganini tekshiring.	
O'tirish holati	O'rindiqli holatini, rul ustunini (egilish / teleskopik) va bosh suyagi	Avtomobilni betartib qo'ymang. Kabinadagi buyumlar mustahkamlangan va

	joylashuvini optimal haydash holatiga moslang.	qo'yilganligiga ishonch hosil qiling.
Orqa ko'rinish oynalari	Nometall toza, shikastlanmagan va haydash holatiga moslashtirilganligini tasdiqlang.	Optimal orqaga ko'rinish uchun oynalaringizni sozlang.
Havfsizlik kamarlari	Xavfsizlik kamarlari va mexanizmlarning (mandallar, favqulodda cheklov, orqaga qaytish) to'g'ri ishlashiga ishonch hosil qiling.	Ko'pgina avtoulavlarda sozlanishi yelka kamarlari mavjud; yelkama-kamar sizning bo'yin yoki yelkangizga emas, balki yoqa suyagining o'rtasiga suyanadigan qilib sozlang.
To'xtash tormozi	Ishlash va ushlab turish qobiliyati uchun to'xtash tormozini sinab ko'ring.	Sizda qo'lda yoki avtomatik uzatmalar qutisi bo'ladimi, eng yaxshi amaliyot to'xtash vaqtida to'xtash tormozini o'rnatishdir.
Tormozlar	Avtomobil turar joyidan chiqayotganingizda va tirbandlikka kirishdan oldin tormozlaringizni sekinlik bilan bosib, ular kerakli tarzda ishlayotganini tasdiqlang.	Vahti-vaqti bilan ABS ishlayotganligini tekshirish uchun tirbandlik bo'lmagan sokin to'xtash joyini toping, transport vositasini soatiga 60 km tezlikka olib chiqing, rulni mahkam ushlang va tormozni mahkam bosing.(mutaxasis ishtirokida)
Avtomobil hujjatlari	Haydovchilik guvohnomangizni o'zingiz bilan olib boring. Bortda ro'yxatdan o'tish nusxasi bor.	Sug'urtaning amal qilish muddatini tekshiring. Muddati tugashidan oldin yangilang.
Litsenziya raqami	Davlat raqamining mahkam yopishtirilganligini va	Davlat raqami chiroqlari ishlayotganiga ishonch hosil qiling.

	ko‘rinib turishini tasdiqlang.	
Rulda boshqarish	Rulda tizimingizdagi "erkin o'yin" ning qattiqligini tasdiqlash uchun baholang.	Agar ishonchingiz komil bo'lmasa, mexanikdan tekshirishni so'rang.

Ta'mirlashni amalga oshirish

-Texnik xizmat ko'rsatish ishlari maxsus tayyorgarlik va asboblarga ega bo'lgan malakali texnik tomonidan bajarilishi kerak.

-Agar tashkilotda xodimlar yoki ish uchun ishlatiladigan shaxsiy transport vositalari egalari bo'lmasa, ishonchli texnikni topish uchun vaqt sarflashga arziydi.

-Avtotransport vositasi va undan qanday foydalanish bilan tanish bo'lgan texnik faol maslahatlar va xizmat ko'rsatishi mumkin. Bu vaqt va pulni tejashga yordam beradi va avtomobilning ishlash muddatini uzaytiradi.

-Ba'zida ta'mirlash ishlari davomida kamchiliklar topiladi. Agar ular transport vositasini xavfsiz holatga keltirishi mumkin bo'lsa, ular darhol ish beruvchiga yoki rahbarga xabar berishlari kerak. Avtomobilni ishlatishdan oldin ularni ta'mirlash kerak.

Transport turlari bo'yicha statistik hisobotning xususiyatlarining o'rni

Transport turlaridan yana bir muhimi hisoblangan temir yo'l transporti statistikasi bo'yicha

- Umumiy foydalanishdagi temir yo'l transportida statistik kuzatuvning asosiy obyektlari yuk va yo'lovchilarni tashish, harakat tarkibi, yo'l va yo'l xo'jaligi, transport faoliyatining moliyaviy natijalari hisoblanadi.

Temir yo'l qatnovlari quyidagi turlarga bo'linadi:

-ichki qatnovlar – yuklar, yo'lovchilar, bagaj va yuk bagajini O'zbekiston Respublikasi doirasida tashish;

-xalqaro qatnovlar – yuklar, yo'lovchilar, bagaj va yuk bagajini O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar o'rtasida tashish;

-to'g'ri aralash qatnovlar – yuklarni yagona transport hujjati bo'yicha transportning har xil turlarida tashish. To'g'ri aralash qatnovlar ham ichki, ham xalqaro bo'lishi mumkin.

Alohida muhim davlat ehtiyojlarini, shu jumladan mudofaa ehtiyojlarini qondirish uchun yuklarning maxsus turlari tashilishini ta'minlashi maxsus tashishlar jumlasiga kiradi.

- Umumiy foydalanishdagi temir yo‘l transportida statistik kuzatuv birligi temir yo‘l va uning mintaqaviy bo‘linmalari, stantsiya, temir yo‘l transporti korxonasidir.

-Umumiy foydalanilmayotgan temir yo‘l transportida statistik kuzatuv birligi balansda infratuzilmaga ega temir yo‘l yo‘llari, tortish tarkibi va tashishni amalga oshiruvchi korxona hisoblanadi.

-Temir yo‘l transporti statistikasining ma’lumotlarni shakllantirish uchun axborot manbalari choraklik va yillik davrlar bo‘yicha statistik hisobot shakllari hisoblanadi.

Transport turlaridan yana bir muhimi hisoblangan havo transporti statistikasi bo‘yicha

Aeroportlar va havo transportida tashuvchilar tomonidan bajariladigan yo‘lovchilar, qo‘l yuki va yukni belgilangan manzilga yetkazishda so‘nggi yillarda havo yo‘llari transportlarida (asosan samalyotlarda) turli sozlik talablari lozim darajada bajarilmaganligi bois ushbu bir nechta holatlar yuzaga kelmoqda.

Havo transportida statistik kuzatuv obyektlari quyidagilar hisoblanadi:

- yo‘lovchilarni, yuklarni, pochta va bagajni tashish;
- havo transporti parki;
- havo transporti muntazam qatnovlari;
- tashish faoliyatining moliyaviy natijalari.

Aeroportlar va havo transportida tashuvchilar tomonidan bajariladigan yo‘lovchilar, qo‘l yuki va yukni belgilangan manzilga yetkazishni bevosita amalga oshirish bilan bog‘liq tadbirlar a operatsiyalar majmui ha o transportida tashish deb hisoblanadi. Havo transportida tashish yo‘lovchilar, qo‘l yuki va yuk aeroportda, havo kemasi ichida yoki boshqa uchish-qo‘nish joyida bo‘lishidan qat’iy nazar, tashuvchining javobgarligi ostida bo‘lgan vaqt mobaynidagi davrni qamrab oladi.

Xulosa

Transport vositalarining texnik holati ekspertizasi — transportning xavfsizligini ta'minlash, yo‘l harakati ,temir yo‘l hamda havo yo‘llaridagi hodisalarning oldini olish va samarali ishlashni saqlab qolish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ekspertiza jarayonlari faqat transport ,temir yo‘l hamda havo yo‘llaridagi holatini aniqlash bilan cheklanib qolmasligi, balki uning xavfsizligini ta'minlash, barqaror ishlashini bardavomligini oshirishni ta'minlash zarur. O‘z o‘rnida yo‘l transport hodisalarini oldini olishga, haydovchi ,yo‘lovchi va piyodalarga noqulaylik hamda xavf tug‘dirmasligi, quruqlik, suv, temiryo‘l hamda havo transport vositalari harakati ishtirokchilariga yo‘l harakati qoidalarida mavjud barcha amal qilishi zarur bo‘lgan me‘yorlarni yetarli darajada o‘zlashtirishi lozim. Shuningdek, barcha transport vositalarini texnik holati so‘nggi yillarda talabga javob bermasdan turli xil salbiy hodisalarga olib kelmoqda birdan-bir maqsad ushbu hodisalarning yuzaga kelishini batamom to‘xtatish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi X. Sulaymonova nomidagi Respublika sud ekspertiza markazi "Transport vositalarining texnik holati ekspertizasi"[1];
2. "Transport vositalarini majburiy texnik ko'rikdan o'tkazish tartibini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 09.03.2021 yildagi 125-sonli Vazirlar Mahkamasining qarori.[2];
3. "Transport vositasining texnik holat masalalari" Umid Suvanov 2021 [3];
4. Azimov, A., & Muxtarov, A. (2021). "Avtotransport korxonalarida texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash ishchilarini kompetensiyaviy yondoshuv asosida tayyorlash va malakasini oshirish metodikasi" Academic Research in Educational Sciences[4].
5. "Transport sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori, 04.05.2020, PQ-4703-son.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining 2021- yil 28-sentabrdagi 37- son qaroriga ILOVA Transport statistikasi ko'rsatkichlarini shakllantirish bo'yicha uslubiy Nizom
7. O'zbekiston Respublikasining 09.08.2021 yildagi O'RQ-706-son "Transport to'g'risidagi"qonuni.